

היבטים לשוניים בפרשת משפטים פד

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בפרשת משפטים בהפטרה ובראשון של תרומה

כא ד וְיִלְדֶּה-לָּו: געיה ביו"ד ולמ"ד בשווא נע, הקורא נח משבש את המשמעות¹. -לָו: הלמ"ד רפויה

כא ו וְרָצַע: יש להשמיע את העי"ן בסוף מילה, הקורא בה"א משבש את המשמעות

כא ח אִם-רָעָה: להקפיד על קריאת העי"ן, שלא יישמע מלשון ראייה. כתיב: לֹא קרי: לָו²

כא ט יִעֲדָנָה: היר"ד בחירק מלא, אין לבטא שווא במקומו

כא יב וְשִׁמְתִּי: הטעם בתי"ו מלרע

כא טו וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת: ההפסקה העיקרית בטפחא, יש להחיש את קריאת התיבה וְאִמּוֹ להסמיכה לתיבה שלפניה וכן הדבר בפסוק יד וְכִי-יָזַד אִישׁ עַל-רֵעֵהוּ לְהַרְגּוֹ בְּעָרְמָה וכן הוא בהמשך יז וּמִקָּלָל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת

כא כה כִּי כָּוִיָה: הוא"ו בחירק חסר, יו"ד בדגש חזק מנוקדת בקמץ, לא: כָּוִיָה

כא כט שוֹרֹג נֶגַח הוּא: דגש חזק בגימ"ל שהוא שם תואר לשור ולא תואר פעולה בעבר שאז הניקוד היה צריך להיות נו"ן בקמץ וגימ"ל בפתח וללא דגש חזק בגימ"ל: נֶגַח³

כא לא יַעֲשֶׂה לָו: טעם נסוג אחור לעי"ן ודגש חזק בלמ"ד מדין אתי מרחיק

כא לג וּנְפֹל-שָׁמָּה: געיה בנו"ן

כא לה וְכִי-יִגָּף שׁוֹר-אִישׁ: וְכִי-יִגָּף בדרגא⁴

כב ח עַל-שְׁלֹמָה: שי"ן שמאלית

כב יט לְאַלְהֵים: הלמ"ד בקמץ, לא בצירי!

כב כא תַּעֲנוּן: יש להקפיד על הדגש בנו"ן, מלשון ענוי וכן הוא הדבר בהמשך

כב כו וְשִׁמְעָתִי: במלרע! הקורא במלעיל משנה משמעות

כג א אֶל-תִּשָּׁת: במלעיל

כג ג תִּהְדָּר: הה"א בשווא נח והדל"ת בדגש קל מדין בגד"כפת אחרי שווא נח, אין לקרא 'תִּהְדָּר'

כג ד אִיבָדָה: אל"ף בחולם, יו"ד בחירק קטן (חסר) ובי"ת בשווא נח, יש לקרא: א – יב – ד

כג ח כִּי הַשְׁחַד יַעֲזֹר פְּקָחִים וְיִסְלֹף דְּבָרֵי צַדִּיקִים:

להיזהר מהפסוק המקביל דברים טז יט כִּי הַשְׁחַד יַעֲזֹר עֵינֵי חֲכָמִים וְיִסְלֹף דְּבָרֵי צַדִּיקִים

כג טו כִּי-בֹו יִצְאָת מִמִּצְרַיִם: הטפחא בתיבה כִּי-בֹו

כג טז בְּאַסְפָּדָה: האל"ף בקמץ קטן והפ"א דגושה

¹ הגעיה ביו"ד איננה בכ"י לנינגרד, בעיקר צריכים להזהר כאן מי שאינם מבחינים בין קמץ לפתח.
² בספר תורה קדומה, בחלק הדקדוק מציין המחבר כי בעדה התימנית נוהגים להבדיל בין השניים ע"י הארכה קלה בקריאת לו לעומת לא, שהצליל נחתך ע"י האל"ף. לנו הבחנה זו איננה מוכרת.
³ כבר דננו סביב הנושא של צירוף הטעמים "תלישא קטנה קדמא גרש" (לרב מוכר בשמו המשובש: קדמא ואזלא או אזלא גרש), אם הקדמא קרובה יותר לתלישא או לגרש? ובכן, לפעמים כך ולפעמים כך, במקרה שלנו: שוֹרֹג נֶגַח - הוּא.

⁴ על פי כללי משרתי התביר היה ראוי להיות מוטעם במרכא שהרי הברה אחת בלבד מפרידה בין הברת התביר לבין הברת משרתו: וְכִי-יִגָּף שׁוֹר-אִישׁ. עיין בספר טעמי המקרא של ר"מ ברויאר עמ' 92 שיש שלושה עשר חריגים, וכאן אחד מהם. וכבר הבהרנו שמחלוקת בין קורן (היידינהיים) לברויאר אינה בין כוחות שווים. מה גם שהדרגא הוא המקובל והמרכא נראה כהגהה מסברא.

כג כ וְלֹהֲבִיאָדָּ: וא"ו בשווא נע, געיה בלמ"ד בפתח, העמדה קלה בב"ת בגלל המונח. יש לקרא: וְלֹהֲבִיאָדָּ
 כג כא אֶל-תִּמְרָ בּוֹ: טעם מונח במ"ם, אין הוא נסוג אחור לת"ו
 כג כג וְלֹהֲבִיאָדָּ: געיה מתחת לוא"ו המורה על העמדה קלה ומאפשר הגיה נכונה של הה"א החטופה למנוע הבלעתה. וְהִכְחִידָתוֹ: הכ"ף בשווא נח על אף הקושי בקריאת החי"ת שלאחריה, התיבה מוטעמת בטעם סו"פ ללא משרתים או מפסיקים לפניו ואין להאריך בה"א כאילו מוטעמת בטפחא
 כג כד תַּעֲבֹדִם: ת"ו בקמץ גדול, העי"ן בקמץ קטן
 כג כה וְהִסְרָתִי: במלרע, געיה בוא"ו למנוע הבלעת הה"א
 כג כז וְהַמְתִּיל: וא"ו בשווא נע (אין לקרא שם פתח), דגש חזק במ"ם והטעם בת"ו
 כג כט וְרָבָה: הטעם בב"ת, מלרע
 כג לב וְלֹאֲלֵהֶם: אין להשמיע את האל"ף, לקרא 'וְלֹאֲלֵהֶם'
 כד י וְכַעֲצָם: הכ"ף בשווא נח
 כד יב וְהָיָה-שָׁם: הה"א בשווא נח
 הפטרת שבת ראש חודש, השמים כסאי ישעיה סו:
 ג עֲרָף זָלָב: טעם נסוג אחור לעי"ן מְבַרֵּךְ: טעם נסוג אחור לב"ת. למרות הנסיגה נשמר הצירי, אבל נוספה געיה, וכן בפסוק הבא
 ח הַיּוֹחֵל: ה"א השאלה מנוקדת בחטף וטעם נסוג אחור ליו"ד. אִם-יִנָּלֶד-גִּזִּי: יו"ד בחירק קטן, וא"ו בדגש חזק, קמוצה ומוטעמת מדין נסוג אחור, ולמ"ד בגעיה
 יא מִזִּז: להיזהר לא לקרוא מִזִּז
 יב הַנְּנִי: נו"ן ראשונה, על אף הקושי, בשווא נח.
 יג תִּשְׁעֲשָׁעוּ: שתי השינוי"ן בקמץ רחב
 יד וְזָעַם: במלרע
 טז וְרָבּוֹ: הטעם בב"ת מלרע; חֲלָלִי הַלֹּמֶ"ד בשווא נע⁵.
 יז וְהַמְטֵה־רִים: המ"ם בחירק ולא בשווא
 יח בָּאָה: במלרע
 יט מְשַׁכֵּי קֶשֶׁת: טעם נסוג אחור למ"ם ושי"ן בשווא נע
 כא לָלוּיִם: הַלֹּמֶ"ד בלי געיה, רפויה ללא דגש ובשוא נח
 וכן בכל מקום
 ראשון של תרומה:
 כה ג זָהָב וְכֶסֶף: יש להקפיד על הפרדת התיבות וכן בהמשך פס' ה: אֵילִם | מֵאֲדָמִים וְעֵרֶת | תַּחֲשִׁים
 כה ה מֵאֲדָמִים: האל"ף בקמץ חטוף
 כה ח וְעָשׂוֹ לִי: טעם מרכא נסוג אחור לעי"ן

⁵ 'חללי' לפעמים הַלֹּמֶ"ד הראשונה בשווא נח ולפעמים בשווא נע. צריך לעיין אם יש געיה בחי"ת במדויקים.

⁶ בנין התפעל

כה י ואמה: אל"ף פתוחה ודגש חזק במ"ם להבדילו משפחה עברית

כה יב ויצקת לו: טעם מונח נסוג אחור לצד"י ודגש חזק בלמ"ד

כה יד על צלעת הארץ: טפחא בתיבה על

כה טז אשר אתן אליך: אין לסיים אשר - אתן אליך

זרע שמשון. ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. יש לבאר מדוע כתיב 'אשר תשים לפניהם', ולא 'אשר תשפוט אותם'. ונראה שהפסוק רומז למה שנפסק בשו"ע (חור"מ סימן י"ב ס"ב) שמצוה להציע לבעלי הדין בתחילה שיעשו הפשרה. ובסנהדרין (ו): ילפינן שיש מצוה לעשות פשרה, ממה שנאמר אצל דוד ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו (שמואל ב, חמ"ט), איזהו משפט שיש עמו צדקה הוי אומר זה הפשרה. וכתב המהרש"א שם, שכל מי שיש בו יראת שמים, תמיד מקדים לעשות פשרה ולא דין, והפורק עצמו מן הדין ועושה פשרה מביא שלום בינם להקב"ה, כי בדין לפעמים הדין מרומה, ונוטל מזה ונותן לזה, ולפעמים העוון תלוי בבעל דין, ולפעמים בדין שלא דקדק יפה, אולם בפשרה הוא ברצון שניהם, ואין כאן שום עוון. וזה נרמז בפסוק שדקדק לומר 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם' ולא נאמר 'אשר תשפוט אותם', כי הכוונה לרמוז שבתחילה כשבא לשפוט אותם ישתדל להשים שלום ביניהם, ועל זה שייך לומר 'אשר תשים'.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. במדרש (שמו"ר ל כב): אמר להם משה לישראל הרי נתן לכם תורתו, אם אין אתם עושים את הדינים, הוא נוטל תורתו מכם, שלא נתן לכם את תורתו אלא על מנת שתעשו את הדינים, שנאמר 'ועז מלך משפט אהב' (תהלים צט, ד), ע"כ. וקשה מה נשתנה מצוה זו של הדינים שאם לא יקיימו אותה יטול הקב"ה מהם את התורה, מה שלא מצינו שאמר כן בשאר במצוות שבתורה. וי"ל דבשאר עבירות כשהאדם חוטא בהם, הדבר ברור לכולם שנעשה במעשה זו נגד רצון התורה, ואינו מחליף ופוגם בעצם דיני התורה במעשיו. משא"כ כשהדין מקלקל את הדין, נראה הדבר כאילו כך הוא הדין של התורה, ומשום כן עונשו מרובה כל כך, כי בכך נראה כמו שחלילה פוגם בעצם התורה שמשקר ומשנה את עצם דיני התורה.

חזון איש. ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. אין אדם רשאי ליטול את שלו שלא ברשות ב"ד במקום דליכא פסידא כדאמר ב"ק כז ב', ואיסור זה אפשר שהוא ממקרא דהמשפטים אשר תשים לפניהם, ודרשינן ולא לפני הדיוטות, וה"ה בעצמו בלא שימת משפט כלל. (אהע"ז סי' כ"ז סק"ח). א"ה. תמוה למדי! רמב"ם הלכות סנהדרין פרק ב הלכה יב יש לאדם לעשות דין לעצמו אם יש בידו כח הואיל וכדת וכהלכה הוא עושה אינו חייב לטרוח ולבוא לבית דין, אף על פי שלא היה שם הפסד בנכסיו אילו נתאחר ובא לבית דין, לפיכך אם קבל עליו בעל דינו והביאו לבית דין ודרשו ומצאו שעשה כהלכה ודין אמת דן לעצמו אין סותרין את דינו.

דפי פרשת השבוע בר-אילן משפטים פד

מהדברות לפרשת משפטים

הרב ד"ר יואל בן-נון מאמר זה מבוסס על ספריו: 'בינה בתורה בראשית-שמות', ו'מקראות' לפרשת משפטים. בסוף פרשת יתרו יש פתיחה חגיגית: "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם" (שם כ"ח), וממנה מתחילים חוקי גוי קדוש בדרכי עבודת ה' הראויה, איסורים ומצוות, שהם כמו תולדות לדיברות הראשונים. הפתיחה של פרשתנו 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם' אינה יכולה להיחשב כהמשך רצוף ל'חוקי גוי קדוש' שבסוף פרשת יתרו, אלא בהכרח היא פותחת יחידה חדשה בתוך פרשיות ברית סיני. להלן נראה, שחוקי גוי קדוש חוזרים ונמשכים בתוך המשפטים ואחריהם, כך שהחוקים והמשפטים משתלבים במבנה שלם וסגור, כתולדות והרחבות של 'עשרת הדברים'.⁷

⁷ רעיון זה מופיע לראשונה במדרש ויקרא רבה לפרשת קדושים: "תני ר' חייא: פרשה זו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה. ר' לוי אמר: מפני שעשרת הדברות כלולין בתוכה (ויקרא רבה פרשה כ"ד, ה).

עם זאת, סדר הפרשיות וסדר ה'תולדות' אינו חופף בהכרח את סדר הדיברות; משפטי מכות (מיתה וחבלות) ומשפטי נזק וגניבה שבחלק 'המשפטים' הם תולדות משותפות לשני הדיברות "לא תרצח" ו"לא תגנב", בשל הקשר המציאותי בין שני אלה בעולם הפשיעה. שוד, למשל, עלול להסתיים במוות, כפי שמפורש בדין 'בא במחתרת' (כא:לז והלאה). הדיבר הראשון הוא "אֲנֹכִי ה'... אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵבֵית עֲבָדִים", ולפיכך תולדותיו הן משפטי העבד והאמה. ראייה לכך היא הביטויים הדומים: "יֵצֵא לְחָפְשִׁי חֲנָס" (כא:ב) ו"לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים" (כא:ז). הביטויים של יציאה מעבדות "לחפשי" ו"צאת העבדים" מופיעים יחד עם הרעיון הגדול של היציאה מעבדות לחרות; זה העיקר ביציאת מצרים, והוא מוכיח את הקשר בין משפטי עבד ואמה לבין הדיבר הראשון בעשרת הדיברות. כך כתב כבר רס"ג בפירושו בתחילת משפטים.⁸

כפי שצוין לעיל, פתיחת פרשתנו מתחילה יחידה חדשה, ולפיכך התורה מעגנת את ראשית המשפטים בראשיתם של הדיברות.

לאחר משפטי עבד ואמה מופיעים משפטי מוות ומכות, שהם תולדות והרחבות של "לא תרצח", ואחר כך מופיעים משפטי נזק, שומרים וגנבה, שיש בהם מפגש בין "לא תרצח" ו"לא תגנב", כאמור לעיל. מכאן, שסדר הדיברות אינו קובע בדיוק את סדר התולדות במצוות ובמשפטים, וכך, למשל, תולדות לאיסורי אלילים ולמצוות השבת יכולות לבוא לפני המשפטים וגם אחריהם.

המשפטים וחוקי גוי קדוש – מבנה הפרשיות

בהמשך פרשתנו קיימים מעברים דרמטיים בין היחידות השונות. לאחר הפתיחה (ו'אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׁים לְפָנֶיךָ), ולאחר ההתרגלות ללשון המשפט המותנה (כ"ו... ואם...), התורה חוזרת בבת אחת לציוויים מוחלטים: "וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ... כָּל אֱלֻמָּנָה וְיִתוֹם לֹא תַעֲנוּן", כמו גם איסורי ריבית ונשך. אלו מקרים שבהם ה' הוא השופט, כי לעלובי החיים אין סיכוי רב להגיע למשפט הוגן בבית משפט. אמירה זו חייבת להדאיג את כולנו, כי משפט ה' עלול להיות נורא! יחד עם איסורי המשפט המוחלט חוזרים ומופיעים גם חוקי ההקרבה במזבח, הנראים כהמשך לאלו שבסוף פרשת יתרו, וכל זאת ללא פתיחה חדשה וגם ללא פרשה חדשה. הכול ברצף אחד שאיננו מובן במבט ראשון.

במבט כולל, שמתחיל במעמד הר סיני עם עשרת הדברים, וממשיך בחוקי גוי קדוש (בסוף יתרו), היחידות בפרשת משפטים מסודרות במבנה כיאסטי (חוזר לראש):

1. מהמשפט המותנה (מקרה < דין) אל המשפט המוחלט ('לא תעשה').
2. מהמשפט המוחלט אל חוקי גוי קדוש.
3. חזרה אל עיקרי "עשרת הדברים" – בדרך אל הארץ.
4. חזרה אל הר סיני – הברית וספר הברית, "נעשה ונשמע", והתגלות כבוד ה' עד עליית משה להר סיני.

זעקת הגר והעני: יש מי ששומע

בחלק הראשון של פרשתנו שולט המשפט המותנה, שבו מקרה מוביל לדין – מה ישפטו השופטים למי שפגע. אולם באמצע פרק כ"ב מתחולל מעבר דרמטי מ"המשפטים" אל המצוות והמוסר. בעולם כולו, המשפט הרגיל הוא משפט מותנה – מה ישלם המזיק, הגנב או השומר שהתרשל בשמירתו. המצוות, לעומת זאת, עיקרן באיסור מוסרי: "וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם. כָּל אֱלֻמָּנָה וְיִתוֹם לֹא תַעֲנוּן" (שמ' כב:כ-כא).

לעומת המשפט הנוהג בעמים, ה"משפטים" בתורה כפופים לעשרת הדיברות, כפירוש והרחבה של האיסורים המוסריים המוחלטים. על כן, בסופם הדיבור חוזר אל האיסורים המוסריים המוחלטים! ישנה גם הקבלה בין משפטי העבדות בראש הפרשה, הנובעים מדיבור "אֲנֹכִי ה'... אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ... מֵבֵית עֲבָדִים" (שמ' כב:ב), לבין החזרה למצוות ולמוסר המנוסחת בלשון דומה (באיסורי הלחץ והונאת הגר ועינוי יתום ואלמנה), והיא מעוגנת ביציאת מצרים. בנקודה זו אנו עוברים גם מתחום השיפוט של בני אדם, אשר שופטים בשם "האלהים", אל משפטו של 'שופט כל הארץ' בכבודו ובעצמו. וכאן טמון עיקרו של הפרק:

אִם עָנָה תַעֲנֶנָּה אֹתוֹ, כִּי אִם צָעַק יִצְעַק אֵלַי, שָׁמַע אֲשַׁמְעֶנּוּ. וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בְּחָרֶב וְחָיוּ נְשִׁיכֶם אֱלֻמֹּת וּבְנֵיכֶם יִתְמָיִם.

במילים אחרות ופשוטות יותר, **אוי ואבוי לכם אם תאלצו את ה' להתערב ולשפוט!** כדי להגיע אל בית המשפט ולקוות למשפט צדק, דרוש מינימום של כוח כלכלי-חברתי. גר, יתום ואלמנה, כמו עניים ודלים, הם חסרי כל כוח, ולכן הם לא יגיעו לבית המשפט האזרחי. בייאושם, הם יצעקו אל ה', "וְשָׁמַעְתִּי בִּי חֲנוּן אֲנִי".

⁸ פירושי רב סעדיה גאון לספר שמות, ירושלים תשנ"ח, עמוד קח.

חובתנו המוסרית היא לשמוע את צעקת האביונים, כדי שלא יתעורר חרון אף ה', חלילה; מכוח יציאת מצרים, ה' דורש שנשמע אנחנו את הצעקה. הפנייה היא לבית המשפט עם אזהרות חמורות לשופטים עצמם; לא לקבל שמועות שווא ועדי חמס ושקר, לא להטות משפט גם אם הרוב פועל כך, לא להטות משפט אביון לרעתו וגם לא לטובתו, לא להרשיע בלי הוכחות ברורות, וכמובן, להתרחק מדבר שקר, ומהשוחד המסוכן יותר מכול. אחרי המשפט המוחלט, התורה חוזרת אל המצוות, אל השבת, השמיטה והחגים שבהן טמון החיבור בין העם לארץ. אולם החיבור הזה לא יהיה קל והוא יימשך תקופה ארוכה:

מַעַט מַעַט אֶגְרֹשְׁנוּ מִפְּנֵיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרָח וְנִחַלְתָּ אֶת הָאָרֶץ. וְשָׂתִי אֶת גְּבֻלְךָ מִיַּם סוּף וְעַד יַם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד הַנָּהָר....

על פי התורה, לא תיתכן גאולה שלמה בבת אחת!

החיבור בין העם לארץ מתחיל בשמיטת היבולים בשנה השביעית, לטובת "אֶבְיֹנֵי עַמְּךָ" (שם כג:יא), נמשך בשביטת השדה בשבת (לעומת שבת הבית, ראו לעיל פרק ט"ז): "לִמְעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וַיִּנְפֹּשׁ בֶּן אִמְתֶּךָ וְהָגֵר", ונשלם בשלושת ה"רגלים"; רגלים אלו הם חגים חקלאיים בארץ – קציר ואסיף, וגם חגי העם היוצא ממצרים (ראו לעיל פרק י"ג):

אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת פֶּאֶשֶׁר צִוִּיתָךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בּוֹ יֵצְאָתָּ מִמִּצְרָיִם....

האביב זו התבואה המבשילה ("כִּי הַשְׁעֵרָה אָבִיב", שם ט:לא), אבל לעומת הפופולריות העכשווית של השם, בכל התנ"ך לא נזכר 'חג האביב'. מדוע? כי גם ביבולים ובחגים החקלאיים (כמו בגאולה), הקציר והאסיף מגיעים בתהליך, "מעט מעט" ולא בבת אחת.

לעם חקלאי אין במה לחגוג באביב; התבואה מהשנה שעברה כבר נאכלה ברובה הגדול, והיבול החדש עודנו מבשיל בשדה (וּצִינִיּוֹת עִם תְּבוּאָה מֵאַרְצוֹת אַחֵרוֹת לֹא הֵיוּ). אבותינו החקלאים יצאו באביב של כל שנה "מִן הַמִּצֵּר" (תה' קיח:ה), והמתניו בציפייה ובחרדה לסיום ההבשלה ולראשית הקציר. מכל החגים, דווקא 'קמחא דפסחא' כמעט לא היה להם; גם המצה שבארץ הייתה בפסח "לחם עֵז" (דב' טז:ג), זכר מוחשי ליציאת מצרים.

חזרה להר סיני: לשלב יראה ואהבה

מעמד הר סיני מסתיים בפרק כ"ד במזבח "תחת ההר" עם קורבנות עולה וחגיגת שלמים יחד עם כתיבת "ספר הברית" וקריאתו ועם כריתת הברית. לבסוף, בשיא המעמד, חזיון ההתגלות של כבוד ה' "אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" כמלך יושב על כס השמיים – התגלות שלא פגעה בסעודה החגיגית ("וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂתּוּ"). דבר מכל אלה לא נזכר בתחילת המעמד, שאופיין בקול השופר החזק ובחרדת המוות⁹ ובמקביל, תיאורים אלו של החרדה הגדולה בפתיחת המעמד, לא הופיעו בסיומו. הספתיחה מובילה ליראת ה' הרוממה, הבחירת, ואילו החתימה מבססת את אהבת ה' עם החגיגה והשמחה בעבודתו. אי אפשר לזכות בקדושת הדיבור הישיר מאת ה' בלי יראה, ואי אפשר לקבל את הדיבור ברצון ובבחירה, בלי אהבה.

בני ישראל יכלו לומר "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (שם כד:ז) רק כאשר שמעו "אֶת כָּל דְּבָרֵי ה' וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים" (שם ג) עם קריאת "סֵפֶר הַבְּרִית" (שם ז). בהתאם לכך פירשו רבי אברהם אבן-עזרא והרמב"ן, שכך גם היה סדר הדברים: תחילה יראה גדולה עם הדיברות, ולבסוף חגיגה גדולה עם הברית. לדבריהם, "ספר הברית" כלל את עשרת הדיברות עם פרשת משפטים, וזהו פשוטו של מקרא.

אולם, חכמי התלמוד ורש"י קראו אחרת; הם למדו מפרק כ"ד את מספר הימים של העליות והירידות בפרק י"ט:

וַיִּשְׁכֵּן כְּבוֹד ה' עַל הָרִי סִינַי וַיִּכְסְהוּ הָעָנָן שְׁשֶׁת יָמִים, וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי מֵתוֹךְ הָעָנָן. לְפִי קְרִיאָתָם, יֵשׁ בַּתּוֹרָה שְׁנֵי תִיאּוּרִים הַפּוֹכִים אֶךְ מְשַׁלְּמִים, שֶׁל אוֹתָם הַיָּמִים עֲצָמָם: **גַּם חֲרַדַּת מוֹת וְגַם הַתְּלַהּבוֹת עֲצוּמָה, בַּבַּת אַחַת; "עֲבָדוּ אֶת ה'" בִּירְאָה וְגִילּוֹ בְּרַעְדָּה** (תהלים ב, יא).

הרב אליעזר פוליאייס נר"ו. **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי**, גרסינן בקידושין י"ז ב' עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת (היינו אע"פ שאין לו בן) וכש"כ שאר יורשים, ויליף לה מדכתיב וְעֲבָדָךְ שֵׁשׁ שָׁנִים (דברים טו, יב) לך ולא יורש, אבל את הבן עובד משום דכתיב שש שנים יעבוד ופרש"י מדלא כתיב יעבדך.

⁹ אכן, ניתן לראות בתחילת המעמד רמז קל לסופו, בחשש הגדול שהעלה ה', "פֶּן יִהְיֶה אֵל ה' לְרֹאוֹת וּנְפֹל מִמֶּנּוּ רֵב" (יש מקום להבין שחשש זה מופנה לאותם אצילים שבסוף המעמד עלו וראו, וה' חס עליהם).

אמה עברי' אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת, הנרצע והנמכר לגוי אינו עובד לא את הבן ולא את הבת, ויליף נרצע מדכתיב ורצע אדוניו את אָזְנוֹ במרצע ועבדו לעולם ולא את הבן ולא את הבת, ואמה משום דהוקשה לנרצע, ונמכר לגוי משום דכתיב וְחָשַׁב עִם קָנָהוּ (ויקרא כה, ג) ולא עם יורשי קונוהו.

וגר צדק דינו כגוי לענין זה דהנמכר לגר צדק אינו עובד לא את הבן ולא את הבת כדאמר ב"מ ע"א א, ואמרין עוד בגמ' שם דאינו נמכר בעבד עברי משום דבעינן וְשָׁב אֶל מִשְׁפָּחָתוֹ (ושם כה, מא) וליכא, ומבואר בגמ' שם דמהאי טעמא דאינו נמכר מהאי טעמא אינו קונה כישראל לענין שיעבוד את בנו אם מת, (ועי' כ"מ פ"ב הי"ב וצ"ע), אלא קונה כגוי.

כתב במנחת חינוך מצוה מ"ב (אות י"ג בנדמ"ח) דכיון דאינו עובד אלא את הבן ולא את הבת ושאר יורשים, מבואר דלאו מדין ירושה אתינן עלה, ולפיכך כתב דאין הבכור נוטל בו פי שנים. ומטעם זה כתב עוד דאם הניח האדון טומטום או אנדרוגינוס שהוא ספק זכר אינו עובד מספק כי הוא מוחזק בעצמו, ואפי' לדעת הקצה"ח דספק משוחרר הוא בחזקת רבו מחמת חזקת מרא קמא כשורו וחמורו, וה"נ הרי גופו קנוי לו, מ"מ לא שייך כאן חזקת מרא קמא, דכיון דאין הבן בא בתורת נחלה אין מקום לומר שהוא עומד בחזקת משפחה.

בדין מכירת עבד עברי

בדין מכירת עבד עברי כתב במנחת חינוך מצוה ת"י (אות י"ג בנדמ"ח) בקומץ המנחה וז"ל ואגב אזכיר מילתא דתמיה שראיתי בספר קהלת יעקב שחקר שם אם יכול האדון למכור עבד עברי לאיש אחר, ורצה להוכיח מהגמ' שיכול למכרו מדיליף בקידושין י"ז ב' דעבד עברי אינו עובד את היורש מדכתיב ועבדך שש שנים ולא ליורש, דילמא בא למעט ולא ללוקח, מוכח דיכול למכרו, ודבריו תמוהים דהא מבואר בר"מ בפ"ד מהל' עבדים ה"י וז"ל וכן עבד עברי אינו יכול למכרו ולא ליתן לאחר, והוא מהמכילתא ועי' בכ"מ שם, ועי' בכ"מ שם פ"ב הי"ב שהביא בשם הרלב"ג שמוזה שאין עבד עברי עובד את הבת ולא את האח מוכח דאין יכול למכור עבד עברי לאיש אחר וצ"ע, עכ"ל המנ"ח.

הרב יהושע גריינימן נר"ו. פרש"י א"ל הַדִּלְתָּ אוּ אֶל הַמְּזוּזָה, יכול שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה, תלמוד לומר וְנִתְּנָהּ בְּאָזְנוֹ וּבִדְלָתָהּ (דברים טו, י), בדלת ולא במזוזה, הא מה תלמוד לומר או אֶל הַמְּזוּזָה, הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד, והנה הרא"מ כתב דלר"ש דקאמר בפרק קמא דקדושין מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית, אמר הקדוש ברוך הוא דלת ומזוזה שהיו עדי במצרים כו', ס"ל דאפשר לרצוע גם במזוזה ולא רק בדלת, והוא מחודש, גם באדרת אליהו מכת"י הנקרא קיצור מכילתא כתב כן לכו"ע, והדברים מחודשים, ועי' באחרונים על הרמב"ם.

לב העברי. לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֶבְדִּים. ג' במסורה, לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֶבְדִּים, כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל הָאֱהֱלָה (שמות לג, ח), כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ (שופטים ה, לא).

שמעתי מאמרו מהר"ר צבי דוב זצ"ל לפרש, ע"ד שאמרו (בבלי ברכות ה א) לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצה"ר, נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה וכו', נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה. ואמרו אם פגע בך מנוול זה משכיהו לבית המדרש. וזה שאמר הכתוב לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֶבְדִּים, ר"ל יציאת הנשמה מן הגוף במוס, כמו עבד שיוצא בשן ועין, אלא יציאת הנשמה מן הגוף יהיה ע"י תיקון כראוי, וזה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל הָאֱהֱלָה והיינו ביהמ"ד, וכמו שאמרו יעסוק בתורה, או על ידי כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ, היינו שיזכיר לו יום המיתה ודהנשמה מכונה 'שמש' ע' זוהר ח"א רכז, ועיד"ז יתרפא מצלעתו¹⁰, ושמש צדקה ומרפא, ושב ורפא לו.

¹⁰ נקט כאן שם עצם 'צלעת' על משקל צרעת או גִּבְחַת קִדְחַת וכד' ומצינו כן בדברי חז"ל (מדרש אגדה (בוכר) בראשית פרשת ויצא - וישלח פרק לב) אלא לרפאות צלעתו.

חזון איש. וְרַפָּא וְרַפָּא בגמרא בבא קמא פ"ה א' תנא דבי רבי ישמעאל ורפא ורפא מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות.

הרמב"ם בפ"י המשנה הביא שפירשו לו כי שלמה חבר ספר הרפואות כשיחלה שום אדם או יקרנו שום חולי מן החולים היה [החולה] מתכוין לאותו הספר והיה עושה כמ"ש בספר והיה מתרפא, וכאשר ראה חזקיה כי בני אדם לא היו סומכים על הש"י הסיר אותו וגזוז, והרמב"ם שם חלק על פירוש זה דלא יתכן לשלול מבני אדם רפואות כמו שאין ראוי לשלול מהם מזונות¹¹, אבל נראה שפירוש שקבל הרמב"ם הוא מקובל איש מפי איש, ופ"י הרמב"ם שם קשה דלא הוי להו לומר בגמ' סתם ספר הרפואות אלא הוּוּ מפרשי מה שהיה בו מן האיסור וההפסד. ומה שהקשה הר"מ מ"ש ממזונות צ"ע שהרי אמרו בגמרא ורפא ורפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, ובברכות ס' א' אמר ר"א לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו, ופרש"י כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים, ואב"י אמר התם דלא לימא אינש הכי משום שניתן רשות לרפאות, והרי מבואר דאין רפואות כמזונות שהרי אי"צ קרא להתיר מזונות, אלא רעבון אינו עונש ואכילה היא עבודה לפניו ית', כי שלחנו של צדיק כמזבח כדתנן אבות פ"ג ג' שאכלו כו' כאילו אכלו משולחנו של מקום, אבל חולי הוא עונש וראוי להתחזק בתשובה ובבקשת רחמים אלא שנתנה רשות להתרפא כי בני עליה מועטים.

כב ח לב העברי. עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְבַר שְׁנִיָּהּ. צ"ב מדוע לא כתיב 'עד השופט', דלמה כאן מכונה הדיין בשם 'אלהים'. ונראה דבא להורות שעל ידי כך שבא לב"ד ומציית לדין, נפטר ממידת הדין של מעלה, כיון שקיבלו עליהם את הדין לשמוע ככל אֲשֶׁר יִדְרֹף (דברים י, י). אך אם לא קיבל עליו לשמוע דין תורה, אז גם אם באמת הוא צודק, וכלפי שמיא גליא שהיושר עמו, מ"מ מדת הדין עליו, ולא נפטר מן דין שמים, ואם אין דין למטה יש דין למעלה, וזולת אם מקבל ברצון לשמוע ד"ת כהלכה.

כב יד אבני נזר. אִם שְׂכִיר הוּא בָּא בְּשִׁכְרוֹ. הגמ' בעבודה זרה (דף טו.) נסתפקה אם שאלה ושכירות קנייה או לא, ונפ"מ לגבי שביתת בהמתו, דאם השוכר והשואל קונה גוף הבהמה בנוגע להשתמש בה, א"כ אין הישראל מוזהר עליו משום שביתת בהמתו. אבל אם אין להשוכר והשואל קניין בגוף הבהמה, אז מוזהר הישראל עליו משום שביתת בהמתו. ובסוף הגמ' מסיקה דשאלה ושכירות לא קנייה.

וכתב בקהלת יעקב (שם סימן ח') דיש לבאר הדיון אם שאלה ושכירות קנייה בשני אופנים: א) הדיון הוא אם השוכר והשואל קונה גוף הבהמה בנוגע להשתמש בה, ודמיא לקונה גוף הדקל לפירות, וכיון דהגוי קונה גוף הבהמה, לכן אין הישראל מוזהר עליו משום שביתת בהמתו. או דאין להשוכר והשואל קניין בגוף הבהמה, דיש לו רק זכות השתמשות, לכן מוזהר הישראל עליו

¹¹ החזון-איש קיצר כאן. לשון הרמב"ם לפי תרגום הר"י קאפח ז"ל. פירוש המשנה לרמב"ם פסחים ד י. הלכה זו היא תוספתא, אבל ראיתי לפרש"ה ג"כ לפי שיש בזה תועלת. ספר רפואות, היה ספר שחיה בו סדר רפואות במה שאין מן הדין להתרפות בו, כגון מה שמדמין בעלי "הטלסמאת" שאם עושין "טלסם" בסדר מסוים מועיל לחולי פלוגי וכיוצא בזה מדברים האסורים, ומחברו לא חברו אלא על דרך הלימוד בטבעי המציאות לא כדי להשתמש במשהו ממנה שנכלל בו, וזה מותר כמו שיתבאר לך שדברים שחזיר ח' מלעשותם מותר ללמדם ולדעת אותם, כי ח' אמר לא תלמד לעשות (דברים יח, ט) ובא בקבלה אבל אתה למד להבין ולהורות. וכאשר קלקלו בני אדם ונתרפאו בו גזוז. ואפשר שחיה ספר שיש בו הרכבת סמים המזיקין כגון סם פלוגי מרכיבין אותו כך, ומשקין אותו כך, וגורם למחלה זו זו, ורפואתו בכך וכך, שכשיראה הרופא אותם המחלות ידע שסם פלוגי השקוהו ונותן לו דברים נגדיים שיצילוהו, וכאשר קלקלו בני אדם והיו הורגין בו גזוז. ולא הארכת' לדבר בענין זה אלא מפני ששמעתי וגם פירשו לי ששלמה חבר ספר רפואות שאם חלה אדם באיזו מחלה שחיה פנה אליו ועשה כמו שהוא אומר ומתרפא, וראה חזקיה שלא היו בני אדם בוטחים בה' במחלותיהם אלא על ספר הרפואות, עמד וגזוז. ומלבד אפסות דבר זה ומה שיש בו מן ההזיות, הנה ייחסו לחזקיה ולסיעתו שהודו לו סכלות שאין ליחס דוגמתה אלא לגרועים שבחמון. ולפי דמיונם המשובש והמטופש אם רעב אדם ופנה אל הלחם ואכלו שמתרפא מאותו הצער הגדול בלי ספק, האם נאמר שחסיר בטחונו מה', והיו שומים יאמר להם, כי כמו שאני מודה לה' בעת האוכל שהמציא לי דבר לחסיר רעבוני ולחיותני ולקיימני, כך נודה לו על שהמציא רפואה ומרפאה את מחלתי כשאשתמש בה. ולא הייתי צריך לסתור פירוש זה הגרוע ולזי פרסמו.

משום שביתת בהמתו. ב) י"ל דבודאי קונה השוכר והשוואל גוף הבהמה לגבי הפירות, אבל הדין הוא אם משום הכי חשיב גוף הבהמה של השוכר כיון דיש לו בו קנין פירות וזכות השתמשות, וממילא אין הישראל מוזהר עליו משום שביתת בהמתו, או כיון דגוף הבהמה חשיב של המשכיר, לכן מוזהר עליו משום שביתת בהמתו¹².

והאבני נזר (ח"מ סימן כ"ה) כתב כאופן הראשון, דשכירות לא קנייה היינו דאין להשוכר והשוואל קנין בגוף הבהמה, וז"ל: גבי שוכר אין הבהמה או הקרקע קנויה לו לפירות, רק שיעבוד יש לו לשוכר על הבהמה או על הקרקע להשתמש בה או ליקח פירות. וכן לשון תוס' (ערכין כא. ד"ה הכי) "דמשתעבד לשוכר" וכו'.

ובזה יובן היטב מה ששוכר חייב בגניבה ואבידה, ושואל חייב אפי' באונסין, ואילו הלוקח לזמן להשתמש, וכן המקבל מתנה לזמן להשתמש, אינו אלא שומר חנם. ודלכאורה הלוקח חפץ לזמן, וכן המקבל מתנה לזמן, דומה הוא לשוכר ושואל. אך החילוק הוא, דשוכר ושואל – בשל בעלים הם משתמשים, דאפילו קנין תשמיש אין להם, והוא לבעליו לגמרי, ושיעבוד גרידא יש להם וכו', אבל לוקח ומקבל מתנה לזמן – בשלהם משתמשים.

חזון יחזקאל. לא תשימון עליו נשך. יפה הוא כחם של הבעלים בממונם, ואם קיבל אדם על עצמו איזה חיוב, הוא משועבד לכך, אף כי שאינו רשאי ויש איסור בקיומו. ולכן המלוים ברבית, למרות איסורו החמור והעונש הקשה שמתוח עליהם, לא הורע הכח המשפטי של חיוב רבית. לכן אם ראובן לוו משמעון חברו מאה שקלים, על מנת לשלם לו מאה וחמשה, אותה הוספה של חמשת שקלים שקצץ לו, נזקפה עליו במלוה כמו הסכום העיקרי, והמלוה בקחתו מן האיש אשר הוא נושה בו רבית קצוצה, אין הנשך הזה גזל בידו. דהלא מצינו (ב"מ סב.) דמי שסובר ש'שטר העומד לגבות, כגבוי דמי', דעתו כי גם ברבית נוהג הדין הזה, וכתב רש"י שם: 'שהרי שעבד לו קרקעותיו על הקרן ועל הרבית'. הדברים האלה מוכיחים שחל על הלואה חיוב לשלם הרבית, כי זולת זאת לא היתה בדין 'העומד לגבות כגבוי דמי'.

ומה שאמרו ד'רבית קצוצה יוצאה בדיינים, דכופים את המלוה להשיב הרבית להלוה. אין זה מכח 'משפט ממוני', אך מכח 'חיוב מוסרי', וכמו שכתב המחבר (יו"ד סי' קס"א), וז"ל: רבית דאורייתא שהוא בדרך הלואה בדבר קצוב, יוצאה בדיינים, שכופים ומכים אותו עד שתצא נפשו, אבל אין ב"ד יורדין לנכסיו. וכתב שם בבבאור הגר"א הטעם דאין ב"ד יורדין לנכסיו, וז"ל: כי זה שהוא יוצאה בדיינים, הוא משום 'זחי אחיך עמך' (ויקרא כה, לו), וכופים על מצות עשה, אבל לא נתחייב לו המלוה כלום שישתעבדו הנכסים, עכ"ל. כל זה הוא בישראל, אבל בבן נח שנצטוו על נטילת רבית זה מזה (ע' תוס' ב"מ שם), אם פרע לו הלואה הרבית, הדיינים אינם מוציאים ממנו, שהרי בן נח אינו במצות 'זחי אחיך עמך'.

ומעשה שהיה שנתעצמו שני אנשים בדין בעסק של נשך ומרבית, והנתבע – (המלוה), יצא מבית דין זכאי, וכתב הדת נתנה לו שאין בידו רבית קצוצה היוצאת בדיינים. ובא הלואה בטענת 'מהיכן דנתוני', שיורו לו המשפט אשר על פיו נחתך הדין, הדיינים לא נזקקו לדרישתו, ולא שמו לה לב. אז בא הטוען בקובלנא לפני, ותהי תשובתי אליו כדברים האלה: מעשה בית דין בעסקי נשך ומרבית, אינו 'משפט', כיון שהנתבע לא נתחייב לו כלום ומעשה הדיינים בנידון זה אינו אלא הוראה ושכופים את המלוה על השבת הרבית מדין המצוה של 'זחי אחיך עמך', כשם שכח ב"ד יפה לכופ את כל אחד לקיים מצוה אחרת. ובמקום שאין ב"ד יורדים לנכסיו ונפרעים ממנו, אין הנתבע בעל דברים של התובע, לכן אם הדיינים פטרוהו ואמרו שאין בזה רבית קצוצה, ואינו בחיוב השבת ממון משום מצות 'זחי אחיך עמך', אין הדיינים נזקקים אל הטענה 'מהיכן דנתוני' ואין שום חובה עליהם לברר לו יסוד הוראתם.

אבל לכאורה קשה מה שכתב המחבר (שם, ובש"ך סק"ח ובביאור הגר"א אות י'), ד'אם לקח המלוה רבית קצוצה מן הלואה בעל כרחו "אז ב"ד יורדים לנכסיו וגובים ממנו. דלכאורה זה סותר מה

¹² כן משמע מדברי ספר התרומה (סימן קל"ט), וז"ל: לעולם ממכר בן יומו קרוי ממכר וכו', מ"מ אינו קרוי בהמתו וביתו של שוכר כי אם של משכיר, עכ"ל. וכ"כ בתוספות רבינו אלחנן שם.

שאמרנו שהלוח חייב לשלם להמלוכה הרבית מפאת 'משפט ממוני'. אך התירוץ הוא, דכיון שיש איסור בנטילת רבית, לכן ליכא בזה הדין דעביד אינש דינא לנפשיה, לכן תפיסת הרכוש של הלוח בעל כרחו, אינה מועלת להכנס לרשות המלוכה, ולכן באופן כזה ב"ד יורדים לנכסיו מדין הוצאת ממון אחרים שיש בידו. אבל רבית הבאה מלוח למלוכה מדעתו, אף כי שלא נתנה לו עתה בתורת מתנה, והוא מגבה לו בתורת תשלומים על חשבון החוב של רבית, אין זה פרעון בטעות, שכל מה שהאדם מתחייב ברצונו הטוב ובבחירתו החפשית ואפילו רבית בכלל, לא נגרע הכח המשפטי של שעבודו. ומפני שדיני נשך ומרבית אינם ערך משפטי, לא נסדרו הלכות רבית ב'חושן המשפט', אלא נסדרו בין הלכות איסור והיתר ב'יורה דעה'.

הפטרת משפטים

הרב גור-אריה צור נר"ו.

הפטרה זו, הנקראת על שם תחילתה **הַשָּׁמַיִם כְּסָא וְהָאָרֶץ חֵדֶם רָגְלִי**, נבחרה להיות נקראת בשבת ראש חדש, ואף דוחה היא כל הפטרה אחרת הרגילה להיות באותה שבת, ועל כן דוחה היא את ההפטרה של פרשת משפטים ונקראת במקומה. ויש לעיין מדוע נבחרה הפטרה זו להיקרא בראש חדש שחל בשבת. אם משום תחילתה **הַשָּׁמַיִם כְּסָא וְהָאָרֶץ חֵדֶם רָגְלִי** לכאורה אינו מובן שייכותה לראש חדש שחל בשבת.

והנראה בדרך הפשט משום סופה, וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ וּמִדֵּי שָׁבָת בְּשַׁבְתּוֹ יָבוֹא כָּל בָּשָׂר לְהַשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אֲמֵר יְהוָה: הרי שר"ח חדש שחל בשבת רמוז בה¹³.

ויש להבין כמה וכמה דברים שנראים לכאורה תמוהים בשייכותם לשבת ראש חדש. כגון: מדוע אין פסוק זה מסיים את ההפטרה עד שיש לכופלו בשנית כדי לסיים בדבר טוב. ומה שייכות הפסוק האחרון שמסיים בפסוק של פורענות: **וַיֵּצֵאוּ וַיֵּרְאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּעֻעִים בִּי כִּי תוֹלְעָתָם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכָּבֵּה וְהָיוּ דִרְאֹן לְכָל בָּשָׂר מֵה שִׁיכּוּתוֹ שֶׁל שָׂכָר זֶה לְשַׁבַּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וכן יש להבין שאר פסוקי הפורענות כגון: שוֹחֵט הַשּׁוֹר מִכָּה אִישׁ זֹוֶבֶחַ הַשֶּׁה עֶרְף כָּלֵב מַעֲלָה מִנְחָה דָם חֲזִיר מִזְכִּיר לְבָנָה מְבָרָךְ אֶן וְגו', גַּם אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלִילֵיהֶם וּמַגּוּרָתָם אָבִיא לָהֶם: ומה עניין גוג ומגוג לכאן כגון: וְשָׁמַתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלִיטִים אֶל הַגּוֹיִם תִּרְשִׁישׁ פּוֹל וְלֹד מִשְׁכֵּי קֶשֶׁת תִּבַּל וְיָזֶן וְגו', וכן מדוע יזכיר כאן אֶכְלִי בָשָׂר תַּחֲזִיר וְהַשְׁקֵץ וְהַעֲכָר יַחְדָּו יִסְפוּ נֶאֱמַר יְהוָה: ומה עניין השכר הגדול אשר יקבלו בניו: כִּי כִּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּדִים לִפְנֵי נֶאֱמַר יְהוָה כֵּן יַעֲמֵד זֶרְעֶכֶם וְשִׁמְכֶם: ומה שייכותו לשבת ראש חדש. וכן יש להבין מדוע לכאורה אין הקב"ה רוצה בבניין בית המקדש לְמִשְׁכְּנִי, וכפי שכבר אמר בתחילה אִי זֶה בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאִי זֶה מְקוֹם מְנוּחָתִי, שהרי הַשָּׁמַיִם כְּסָא וְהָאָרֶץ חֵדֶם רָגְלִי וכפי ששאל שלמה המלך בבנותו את בית המקדש [מלכים א' ח'] "כִּי הָאֱמֶנֶם יֹשְׁבֵי אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם לֹא יִכְלָלוּךָ", וכפי שמובא במדרש תנחומא שכן אמר משה רבנו כשנצטווה על המשכן ונרתע לאחוריו.**

ועוד יש לשאול ובשימת לב, הרי ראש חדש ושבת הם כשני הפכים אשר כביכול סותרים זה את זה. כיצד: ראש חדש מורה על התחדשות, מדי חדש בחדשו, וכביכול אינו זמן דקביעא וקיימא, אלא בי דינא הוא דקא קבעי ליה [אינו זמן קבוע לכשעצמו אלא בית דין הוא אשר קובע זמנו] ואילו שבת קדש הוא יום דקביעא וקיימא מבריא העולם ואינו תלוי בבית דין ואין בו שינוי כלל. [וכפי שמובא בפסחים קי"ז; יומא ב'; חולין קא:]

ובביאור הדברים יש לומר כי הסתירה בין שבת וראש חדש היא רק לכאורה מה שנראה כלפי חוץ. אך בפנימיות הדברים אין ביניהם סתירה אלא הם משלימים

¹³ א"ה. די בזה שמוזכר בה ראש-חודש, ברוב המקומות במקרא 'חֹדֶשׁ' בסתם מתפרש ראש חודש.

זה את זה. וכל התחדשותה של הלבנה תלויה ועומדת במאור השמש הקבועה וקיימת, ועל פי קביעת השמש היא קביעת השבת מבראשית כנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום הששי. היום המיוחד שאין בו שינוי כלל. יום של כניסת השבת. ואשר על כן ניתנה בו תורה שאין בה שינוי כלל.

ואשר על כן יאמר לעומקו של מקרא כי התחדשותה של הלבנה משולה לישראל המתחדשים לפני הקב"ה מדי חדש בחדשו כהתחדשות העולם מראש השנה לראש השנה, וכהתחדשות הגאולה מניסן לניסן, שהוא ראש חדשים לחדשי השנה. וכל ההתחדשות הזו היא מכח אור השבת הקבוע ועומד מששת ימי בראשית, שאין בו שינוי כלל.

כן עם ישראל בכללו, וכן כל אחד ואחד מבני ישראל, אשר הנשמה קבועה בו ועומדת כפי אור השבת, והגוף המשתנה הוא המתחדש בו בכל רגע ורגע מכח הארת הנשמה. ובני ישראל נצטוו על התורה ועל הקמת המשכן ועל בית המקדש, כמקום עבודת ה', מקום להתחדשות ובנייה לפני הקב"ה.

והשראת השכינה בבית המקדש כהשראת שכינת ה' בעמו ישראל בכלל ובפרט היא המחבר בין התחדשות הגוף והתקדשות הנשמה, ואשר על כן אומר הקב"ה השמים כסאי והארץ הדום רגלי וכן הוא אומר ^[ישעיהו נז טז] כִּי כֹה אָמַר יְהוָה וְנָשָׂא שָׁכֶן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ אֲשֶׁכֶּן וְאֵת דִּכָּא וְשָׁפַל רוּחַ וְגו'. כאומר שאין השכינה שורה אלא במי שהוא ענו.

כי הענווה היא החיבור הנרצה בין הגוף והנשמה היא הבית הנכון להשראת השכינה, כהחיבור בין התחדשות הזמנים על ידי הלבנה ובין קביעות קדושת יום השבת. ואשר על כן נאמר לפני סיום ההפטרה וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ וּמִדֵּי שָׁבַת בְּשַׁבְתּוֹ יָבֹא כָּל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אָמַר יְהוָה, כי ביאת כל בשר להשתחוות לפני ה' זו היא מהות ותכלית החיבור בין שמים וארץ כפי שפתח ואמר השמים כסאי והארץ הדום רגלי, איזה בית תבנו לי וכאומרו כזה בית תבנו לי, בית המקדש שמים וארץ, כזה בית תבנו לי את בניין קומתכם הרוחנית של העם ושל כל פרט ופרט, לבוא ולהשתחוות לפני אמר ה', שבזה ירד שפע רחמים לעולם ולכן נקט שם הוי"ה שהוא מקור הרחמים בעולם.

ויש לשאול, לכאורה מדוע לא תסתיים ההפטרה בדבר הטוב הזה, ולא נצטרך לפסוק המסיים בדבר לא טוב כביכול: וַיֵּצֵאוּ וַיֵּרְאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים חַפְּזֵי עֵינֵי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכָּבֵּה וְחַיֵּי דָרְאוֹן לְכָל בָּשָׂר:

אלא יש לומר שאדרבה בא הפסוק הזה ללמד על חטאו של גוג ומגוג שמרד באדון העולם ואשר על כן קבל את עונשו, והוא סמל ודוגמא להיפך השראת השכינה, וכפירוש מצודת דוד וחיו דראון. פגרי מחנה גוג ומגוג יהיו לחרפה ולבזיון בעיני כל בשר הבאים להשתחוות לפני ה'. והחרפה והבזיון לגוג ומגוג ולכל אשר לא שמרו דבר ה', הוא משום שלא השכילו לחבר ולמזג בין תאוות הגוף ובין כלות הנפש והנשמה המייחלת להתאחד עם בוראה. וזה שחוזרים וכופלים הפסוק לפני האחרון כדי לסיים בדבר טוב, הוא לא רק משום סיום טוב בקריאה, אלא גם ובעיקר משום סיום טוב בבריאה. וזה שאומר הקב"ה, שמכל השמים והארץ אינו בוחר לשכון אלא את דכא: וְאֵל זֶה אָבִיט אֶל עֵינֵי וְנִכַּח רוּחַ וְחָרַד עַל דְּבָרִי: והוא האמור על דרך הקבלה בסוד הצמצום, שהקב"ה כביכול מצמצם עצמו אל תוך כל אחד ואחד שמבטל עצמו ונוהג בדרך הענווה.

וכן מובא במדרש תנחומא נְתוּמָה פְּרָשָׁה י' רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימּוֹן אָמַר: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שָׁמַע מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה וְנִבְהַל וְנִרְתַּע לְאַחֲזָרֵי ^[בעניין המשכן, הקרבנות ותרומות כפר נפש עיי' ש:] בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנִיתִי בְּתוֹכְכֶם, אָמַר: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלְלוּךָ ^(מלכים א', כז.). אָמַר לוֹ הַקַּב"ה לַמֶּשֶׁה: לֹא כֶּשֶׁם שֶׁאַתָּה סָבוּר, אֲלֵא עֲשָׂרִים קָרֶשׁ בְּצַפּוֹן, וְעֲשָׂרִים בְּדָרוֹם, וְשִׁמּוֹנָה בְּמִעְרָב,

וְשִׁמוּנָהּ בַּמִּזְרָח, וְאַצְמָצִם שְׂכִינָה שְׁלִי וְאַשְׁכֵּן בִּינֵיהֶם, וְכֵן מוּבָא בַּמִּדְרָשׁ רַבָּה (בַּמִּדְבָּר פֶּרֶשׁה יב) אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינִי מִבְקֵשׁ, לִפִּי כָחִי אֶלָּא לִפִּי כֹחַ. כִּי בַּעֲנוּתָנֹתוֹ, הָאָדָם מִתְמַזַּג כְּבִיכּוֹל עִם עֲנוּתָנֹתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַבֹּא לִשְׁכּוֹן בְּתוֹכֵךְ נִפְשׁוֹ וְנִשְׁמָתוֹ. הוּא הַמִּיּוּזָג וְהַשְׁלֵמָה בֵּין הַגּוֹף וּבֵין הַנִּשְׁמָה, בֵּין הַגֶּשֶׁם וּבֵין הָרוּחַ, וּמִתְגַּלֶּה מִיּוּזָג זֶה בִּפְי תְּפֹאֲרָתוֹ בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ הַבָּאִים כְּאָחָד.

וּבַשַּׁבָּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ מִשְׁתַּקֵּף הַמִּיּוּזָג וְהַשְׁלֵמָה כְּבִיכּוֹל שְׁבִין הַקַּב"ה שֶׁהוּא קָבִיעָא וְקִיָּמָא וּבֵין הָאָדָם אֲשֶׁר כְּבִיכּוֹל בֶּר-חֲלוּף הוּא, וְעַל יְדֵי הַמִּיּוּזָג עִם בּוֹרְאוֹ גַּם הוּא זוֹכֶה לִקְיוֹם הַנִּצְחִי. וְזֶה שֶׁאָמַר הַנְּבִיא וְהַדְּגִישׁ: לִפְנֵי. וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ יָבוֹא כָּל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אֱמֶר יְהוָה. וְהֵיכֵן הוּא לִפְנֵי, הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שִׁיבְנָה בִּב"א. וְלִכֵּן הַזְכִּיר הַקַּב"ה בְּנִבְיָאָה זֶה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ כְּמָה וְכְמָה פְּעָמִים. וְעַל דֶּרֶךְ הַצָּח יֵאמָר כִּי בִזָּה מִתְאַיֵּמָה הַהִפְטָרָה גַּם לִפְרֹשֶׁת מִשְׁפָּטִים, וְכִפִּי שְׁמִצִּינוּ [וַיִּקְרָא יְהוָה] וְשִׁמְרָתֶם אֶת-חֻקֹּתַי וְאֶת-מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתְּםִי הָאָדָם וְתִי בְּהֶם אֲנִי יְהוָה. וַיֵּאמָר בִּזָּה לִפְשׁוֹתוֹ: וְחֵי הָאָדָם בָּהֶם בְּמִצְוֹת. וְלַעֲוֹמוֹקוֹ שֶׁל מִקְרָא יִדְרֹשׁ: וְחֵי הַקַּב"ה, מֶלֶךְ אֱלֹהֵי וְקִיָּים כְּבִיכּוֹל בָּהֶם, בְּבִנֵּי יִשְׂרָאֵל. וּמִשְׁרָה שְׂכִינָתוֹ בְּתוֹכָם, כֹּאֲשֶׁר מְקִיָּיִמִים מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו. וּבִזָּה הֵם מִתְחַדְּשִׁים מִדֵּי יוֹם בַּהֲתַקְשָׁרוֹתֵם לְבוֹרָאם, כְּשֶׁמִּיָּם הַחֲדָשִׁים וְהָאֶרֶץ הַחֲדָשָׁה הַמְּקַבְּלִים חֵיוֹתָם מִכַּח הַבְּרִיאָה הַקָּבִיעָא וְקִיָּמָא וּמֵאֹרֶן הַשַּׁבָּת הַקָּבִיעָא וְקִיָּמָא.

וְלַעֲתִיד לְבוֹא גַּם הַחֲדָשִׁים יִהְיוּ קָבִיעָא וְקִיָּמָא כְּמוּבָא בִּישְׁעֵיהוּ ל' (כח) וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחֲמָה. וּבִזָּה גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹלל וְכִפְרֹט יִהְיוּ קָבִיעָא וְקִיָּמָא כְּמוּבָא בַּהִפְטָרָתוֹ כִּי כֹאֲשֶׁר הִשְׁמִים הַחֲדָשִׁים וְהָאֶרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּדִים לִפְנֵי נֶאֱמַר יְהוָה כֵּן יַעֲמֵד זֶרְעֶכֶם וְשִׁמְכֶם, הַמִּיִּחָלִים כּוֹלֵם יָחַד לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שִׁיבְנָה לִהְיוֹת גַּם הוּא קָבִיעָא וְקִיָּמָא בִּב"א.

תָּן לְחֶכֶם וְיִחְכַּם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בתנאים)

לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺